

syntaktických štruktúr, ktoré môžu poskytnúť len formálne vysvetlenia, napr. schopnosti vytvoriť nekonečné množstvo gramaticky správnych viet. Na nevhodnosť terminológie vnútorných gramatík spracovávajúcich informácie poukazuje aj fakt, že naše výroky bežne nechápeme ako manifestácie skrytých kalkulov, ale ako zmysluplné rečové vyjadrenia dopĺňajúce naše praktické aktivity. Aby sme mohli dôsledne doceniť tento jednoduchý fakt, musíme nevyhnutne poznať históriu pojmu mysle a vplyvy, ktoré ho formovali. Z tohto pohľadu je vydanie Chomského prekladu cenným vydavateľským činom.

Róbert Konrád

Róbert Konrád
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

NAD JEDNOU OTÁZKOU

JENKINS, K.: On *What is history?* From Carr and Elton to Rorty and White (K otázke *Čo je história?* Od Carra a Eltona k Rortymu a Whitovi). London, Routledge 1995, 200 s.

Do diskusie o opodstatnenosti nového prístupu k otázke histórie a historickej pravdy sa zaradila nová kniha stúpenca myšlienok postmodernizmu vo Veľkej Británii Keitha Jenkinsa *Nad otázkou 'Čo je história'* s podtitulom *od Carra a Eltona k Rortymu a Whitovi*.

V úvode autor naznačil, že v tejto knihe sa zamerá predovšetkým na historikov a teoretikov píšucich o tejto téme, a nie na školy, hnutia a teórie. Tvrdí, že Carr a Elton nie sú správnymi sprievodcami vo veci súčasnej reflexívnej otázky o tom, čo je história, a mali by byť nahradení inými, z ktorých si vybral „práve dvoch: Rortyho a Whita“ (s. 2). Počas posledných dvadsiatich až tridsiatich rokov sa okolo dominantných akademických diskurzov vytvoril celý rad teórií (napr. hermeneutika, postštrukturalizmus, dekonštruktivizmus), ktoré dosiahli takú úroveň myšlienkového náročnosti a intelektuálnej precíznosti v otázke historickej reprezentácie, pri ktorej „Carr a Elton nám nemôžu pomôcť – javia sa ako zastaralí“ (s. 3). Dnešný intelektuálny horizont bol ovplyvnený socio-ekonomickými, politickými a kultúrnymi zmenami. Práve myšlienky postmodernizmu podľa autora odrážajú podmienky súčasnej doby. Jenkins si je vedomý nevyváženosti vlastnej kritiky jednotlivých postáv, ale sám priznáva už v úvode, že sa stotožňuje s Rortyho a Whitovým pohľadom na históriu.

Prvá kapitola nazvaná *História dnes* predstavuje niektoré aspekty pohľadov stúpen-
cov postmodernej na históriu. Čitateľa zaujme názor H. Whita, že „všetky interpretácie
minulosti sú v skutočnosti rovnako vykonštruované (z kontextu), ako aj podložené (fakta-
mi). Preto žiadna história nemôže byť presne „faktuálna“, kompletne „dokázateľná“ alebo
„absolútne pravdivá“. Keďže história „je nevyhnutne zobrazovaná v trópoch od časti k
celku a od celku k časti, všetky historické diela sú metaforické, a tak v dôsledku ich nepo-
pierateľných tróпов – metahistorické“ (s. 19). Autor zdôrazňuje, že história sa vždy píše
pre niekoho a za nejakým účelom, pričom každý „príbeh obdarúva reálne udalosti rôznymi
významami nachádzajúcimi sa inak len v mýte a literatúre“ (s. 24). Značná časť prvej
kapitoly je venovaná kritike postmodernistického pohľadu na históriu.

V druhej kapitole *O Edwardovi Carrovi* autor oceňuje jeho skepticizmus v knihe *Čo
je história* na „prvých 20. stranách, vďaka ktorým je najviac známy“ (s. 52). Po tomto
pozitívnom hodnotení prvých strán nasleduje Jenkinsov kritický pohľad na analýzu vzťa-
hu hodnôt a faktov, ktorou sa snažil Carr podprieť svoj optimizmus v progres ľudstva
a vieru v objektívnejší opis minulosti. Pre tento Carrov modernistický pohľad na históriu
nemôže byť v „centre nášho chápania to, čo je história dnes“ (s. 63).

Nasledujúca kapitola *O Geoffrey Eltonovi* je venovaná názorom tohto britského
historika, ktorý je presvedčený, že správne opísať minulosť dokážu len profesionálni his-
torici, ktorí majú šťastne vrozený konzervativizmus a zdravý všeobecný skepticizmus
najmä voči „nezdravým“ teóriám. G. Elton zásadne odmieta idey postmodernizmu, ktoré
podkopávajú podľa neho existenciu histórie. Autor výstižne konštatuje, že Elton nenačr-
táva princípy historiografie (lebo žiadne princípy v tomto zmysle neexistujú), ale princípy,
ktoré si „Elton rád vykladal vo všeobecnej forme“ (s. 70).

Štvrtá kapitola s názvom *O Richardovi Rortym* je venovaná niektorým Rortyho myš-
lienkam. Autor zdôrazňuje, že korešpondencia medzi reálnym svetom a našou pravdou je
ilúzia. Pre Jenkinsa a Whita je veľmi dôležité poznanie, že „spojenie poznaného detailu s
vymysleným celkom sa rúca, keď sa niečo presúva z časti do celku, alebo, podľa Rortyho,
keď sa časť presúva z jednoduchých viet do celých slovníkov“ (s. 100). Jenkinsovo rela-
tivistické chápanie pravdy nachádza svoje zdôvodnenie v jednej z Rortyho myšlienok,
podľa ktorej ak Newtonov slovník umožňuje predvídať svet ľahšie ako Aristotelov, ne-
znamená to ešte, že svet hovorí newtonovsky. Na základe Rortyho argumentácie autor
dúfa, že i my si snád' zvykneme myslieť v jeho slovníku „liberálneho ironika“
(s. 101). Autor približuje čitateľovi Rortyho myšlienku o možnosti metafory o posúvaní
horizontov nášho sveta a priblížení sa Rortyho liberálnej utópii. Značná pozornosť sa ve-
nuje kritikom Rortyho teórie.

Záverečná kapitola *O Haydnovi Whitovi* obsahuje analýzu jeho hlavných myšlienok.
Podľa Whita historické opisy sú ovplyvňované nielen výberom faktov, ale aj zdôrazňova-
ním významu určitého faktu v texte. Historici tvoria syntax minulosti, „ale nikdy nenájdu
pre ňu sémantiku (vlastný príbeh, historickú formu)“ (s. 152). Zobrazenia sa neformulu-
jú v špeciálnom technickom jazyku, ale v jazyku metaforickom, v ktorom môžeme nájsť
metaforu, metonymiu, synekdochu alebo ironiu. Spôsob explanácie je najmä pri použití
synekdochy zvyčajne organický (napr. Marxov historický opis). Okrem tohto druhu ex-
planácie White uvádza mechanistický, formistický a kontextuálny. Podobne v textoch

historikov možno rozoznať štyri ideologické postoje: anarchistický, konzervatívny, radikálny a liberálny. White rozlišuje aj spôsob „dramatického spojenia“ jednotlivých udalostí, ktorý môže byť „romancou, tragédiou, komédiou alebo iróniou“ (s. 165-166). Predpokladom takéhoto delenia je Whitova predstava, že historik si na základe štúdia historických materiálov vytvorí určitú predstavu, pričom tento spodobujúci akt je poetický. Tento akt spolu s formálnou analýzou historických materiálov tvorí objekt skúmania a predurčuje pojmovú stratégiu, ktorú historik použije. Whitova lingvistická a literárna orientácia sa niekedy označuje za „nový stylistický relativizmus“. Autor pripojil k záveru svojej knihy krátky zoznam literatúry o postmodernizme a histórii.

Kniha K. Jenkinsa dokumentuje vplyv postmoderných ideí na riešenie otázok vo filozofii dejín a historiografii, ktoré sú pre niekoho možno už definitívne zodpovedané. Vzájomné porovnávanie myšlienok Carra, Eltona s Rortyho a Whitovými ponúka množstvo inšpirujúcich námetov na premýšľanie o zdanlivo jednoznačne a ľahko zodpovedateľnej otázke.

Juraj Šuch

Juraj Šuch
J. Alexyho 2688/2
955 01 Topoľčany
SR

POZVANIE K SPOLOČNÉMU HĽADANIU

Kol.: Filozofický slovník. Olomouc, FIN, 1995, 479 s.

Recenzie na filozofické slovníky sa v našich odborných časopisoch neobjavujú často. Donedávna by sa mohlo zdať, že je to len priamy odraz toho, ako zriedkavo sa nové filozofické slovníky objavujú na našom knižnom trhu, toto vysvetlenie však už dnes neobstojí. V knižkupectvách sa predsa od istého času začali ukazovať preklady filozofických slovníkov a recenzné rubriky našich časopisov to nezaznamenali. Vysvetlenie tejto nenápadnosti možno spočíva v tom, že filozofický slovník stále pokladáme skôr za nástroj ako za predmet filozofického skúmania. Používame ho skoro každodenne, hľadáme v ňom oporu pre svoje tušenia, overujeme si v ňom údaje o autoroch a dielach, poskytuje nám definície a terminologické riešenia, to všetko však robí ako nenápadný pomocník, ktorý za svoje služby nevyžaduje inú odmenu ako prítomnosť na pracovnom stole alebo niekde v jeho blízkosti. A ešte niečo prispieva k diskretnosti šarmu niektorých filozofických slovníkov: ich hodnota sa ukazuje až po rokoch. Iba po dlhšom používaní vieme